

Rodzinna polityka językowa wobec polszczyzny na obczyźnie

Raport z projektu badawczego zrealizowanego przez
Zakład Językoznawstwa Stosowanego,
Pracownię Badań Języka i Kultury Polonii
(Instytut Glottodydaktyki Polonistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego)
oraz
Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli
(Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”)

UDZIAŁ W PROJEKCIE:

Dr hab. Anna Seretny, prof. UJ
Dr hab. Ewa Lipińska, em. prof. UJ
Dr Dominika Bucko
Mgr Nicola Glagla
Mgr Sebastian Lassak
Mgr Patrycja Popiołek
Mgr Katarzyna Czyżycka

OPRACOWANIE RAPORTU:

Anna Seretny i Ewa Lipińska (na podstawie materiałów zebranych przez wykonawców projektu)



SPIS TREŚCI

Wstęp

- 1. Cele badań i ich opis**
- 2. Metodologia badań**
- 3. Ankieta dla osób rozważających dłuższy pobyt zagranicą**
- 4. Ankieta dla osób przebywających na emigracji obecnie lub w przeszłości – badania pilotażowe (opis i wnioski)**
- 5. Ankieta dla osób przebywających na emigracji obecnie lub w przeszłości – badania właściwe**
 - 5.1. Stosunek respondentów do języka i kultury kraju osiedlenia**
 - 5.2. Nastawienie władz lokalnych do migrantów w ocenie respondentów**
 - 5.3. Dbalność o język ojczysty, podtrzymywanie tradycji w rodzinach respondentów**
 - 5.4. Język w rodzinie**
 - 5.5. Znajomość polszczyzny u dzieci – deklaracje rodziców**
 - 5.6. Troska rodziców o rozwój językowy dzieci**
 - 5.7. Znajomość zagadnienia dwujęzyczności przez respondentów**
 - 5.8. Rady respondentów dla potencjalnych/innych migrantów**
 - 5.9. Uwagi respondentów**

Podsumowanie



OŚRODEK DOSKONALENIA
NAUCZYCIELI
STOWARZYSZENIA „WSPÓLNOTA POLSKA”
UCZYMY, JAK UCZYĆ



UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Projekt *Rodzinna polityka językowa wobec polszczyzny na obczyźnie* jest trzecim z serii projektów, które powstały w Instytucie Glottodydaktyki Polonistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pierwszy, *Polszczyzna odziedziczona jako język potencjalnie zagrożony*¹ został zrealizowany przez Pracownię Badań Języka i Kultury Polonii przy współpracy Stowarzyszenia Oświaty i Kultury Polskiej, a dwa następne – *Język odziedziczony a ojczysty – porównanie kompetencji w zakresie języka polskiego uczniów z Polski i przebywających na emigracji*² oraz obecny przez Zakład Językoznawstwa Stosowanego oraz Pracownię Badań Języka i Kultury Polonii przy współpracy Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli (Stowarzyszenie Wspólnota Polska). Wszystkim przyświecał wspólny cel – poszerzenie spektrum badań Polonii, z naciskiem na język odziedziczony. Jego rzeczywisty stan (w porównaniu z polskimi uczniami) pokazało badanie drugie. Pierwsze i trzecie natomiast skierowano do rodziców, którzy odpowiadają za polskość na obczyźnie. Ich postępowanie wpisuje się w stosunkowo nowy na gruncie polskim obszar badawczy, jakim jest *rodzinna polityka językowa*. Wchodzi ona w zakres *polityki językowej*, która jest znana i dobrze opisana, natomiast istotna jej część umiejscowiona w rodzinie, dopiero zyskuje na znaczeniu.

1. Cele badań i ich opis

Projekt *Rodzinna polityka językowa wobec polszczyzny na obczyźnie* miał na celu zbadanie stanu wiedzy rodziców dotyczącej: czynników wpływających na zachowanie polskości na obczyźnie, zjawiska dwujęzyczności oraz znaczenia języka szkolnej edukacji, a także uzyskanie informacji na temat konkretnych działań podejmowanych lub sugerowanych przez nich na rzecz transmisji polskości.

2. Metodologia badań

Narzędzia badawcze stanowiły ankiety skierowane do dwóch różnych grup docelowych, tj. rodziców przebywających na emigracji obecnie lub w przeszłości oraz potencjalnych emigrantów, czyli osób rozważających dłuższy pobyt zagranicą. W

¹ Zob. <https://odnswp.pl/2023/02/21/raport-z-projektu-badawczego/> [12 XII 2023].

² Zob. <http://okp.krakow.pl/2022/04/raport-z-projektu-badawczego-polszczyzna-odziedziczona-jako-jezyk-potencjalnie-zagrozony/> [5 XII 2023].

przygotowaniu kwestionariuszy bardzo pomocne okazały się informacje pozyskane podczas realizacji dwu poprzednich (wymienionych powyżej) projektów, a także pochodzące z forów internetowych na platformie Facebook oraz na Instagramie³.

Pierwszy kwestionariusz, skierowany do osób przebywających z dziećmi na emigracji teraz lub w przeszłości, zawierał głównie pytania z zakresu:

- postaw językowo-kulturowych dotyczących Polski i kraju osiedlenia,
- czynników wspierających transmisję języka poza macierzystym żywiołem,
- kwestii zarządzania językami na poziomie rodziny.

Drugi adresowany był do osób planujących lub rozważających dłuższy pobyt za granicą, a pytania w nim zawarte odnosiły się do kierunku potencjalnej migracji, znajomości miejscowego języka i kultury oraz zagadnień związanych z wychowaniem dzieci w duchu polskości. W obu poruszono kwestie dotyczące dwujęzyczności i jej postrzegania przez badanych. Powstałe kwestionariusze zawierały różne typy pytań – z kafeterią zamkniętą lub półotwartą, dysjunktywną lub koniunktywną (aspekt ilościowy), a także szereg pytań otwartych, które pozwalały respondentom na swobodną wypowiedź (aspekt jakościowy).

Zamierzeniem badaczy było dotarcie do jak największej liczby zróżnicowanych odbiorców. Umożliwia to pośrednictwo Internetu. Ma ono jednak swoje ograniczenia, tzn. dobór jest wówczas zawsze ochotniczy, a uczestnictwo w takim przedsięwzięciu wymaga umiejętności posługiwania nowymi technologiami, co w przypadku osób starszych lub słabo z nimi obznajomionych może być pewnym problemem. Rozwiązanie alternatywne, na przykład wywiady fokusowe z różnymi grupami rodziców, nie umożliwiłyby z kolei pozyskania dużej liczby danych, a ich organizacja i przeprowadzenie wiązałyby się z nakładami finansowymi znacznie przekraczającymi budżet projektu.

Badania prowadzono od czerwca do października 2023 r. Oba kwestionariusze zostały umieszczone w Internecie w tym samym czasie, tj. z początkiem czerwca, choć zbieranie danych w przypadku każdego z nich miało swój odrębny tok.

3. Ankieta dla osób rozważających dłuższy pobyt zagranicą

Kwestionariusz skierowany do osób planujących lub rozważających dłuższy pobyt zagranicą został przygotowany z myślą o populacji kończącej edukację/wchodzącej w życie zawodowe. Nie był on poprzedzony pilotażem, miał bowiem ukierunkować pytania do ankiety

³ Analizując spontaniczne wypowiedzi forowiczów zwracaliśmy uwagę na ważne z punktu widzenia badań wątki: *dwujęzyczność i jej znaczenie oraz polszczyzna na obczyźnie.*

właściwej i nadać jej ostateczny kształt, pełniąc funkcję badania pomocniczego. Z wywiadów środowiskowych wiadomo było, że nie znajdzie się wielu chętnych do jej wypełnienia – głównie z powodu hipotetyczności pytań oraz niesprecyzowanych planów młodych osób. Rozeznanie zostało dokonane głównie wśród polonistów i neofilologów związanych z glottodydaktyką, bowiem ich odpowiedzi, jako profesjonalistów (obecnie lub *in spe*), miały stanowić punkt odniesienia do syntezy rezultatów.

Ostatecznie ankietę wypełniło 36 respondentów – 97,2% mieści się w przedziale wiekowym 22-30 lat, a pozostali (2,8%) mają między 31 a 40 lat. Większość (69,4%) stanowią kobiety, ale było też sporo (36,6%) – jak na badania o takiej tematyce – mężczyzn. Zapytani o przyczynę domniemanej emigracji wskazali powody o zbliżonych wartościach procentowych: ekonomiczny (30,6%), zawodowy (27,8%) oraz turystyczny (22,2%). Powody edukacyjny oraz łączenie rodzin uzyskały takie same, ale znacznie niższe niż poprzednie, wartości (po 5,6%), natomiast „inny” powód wybrało 8,3%.

W kwestii planowanego okresu pobytu poza Polską przeważała odpowiedź „na czas nieokreślony (36,1%), a tuż za nią znalazła się „na kilka miesięcy” (27,8%). „Na kilka lat” wybrała niewielka grupka respondentów (19,4%), a „na stałe” tylko (2,8%). 13,9% badanych nie miało w tej sprawie zdania i wybrało opcję „trudno powiedzieć”.

Wśród wskazywanych miejsc ewentualnego osiedlenia najczęściej wymieniono⁴: Hiszpanię (7), Wielką Brytanię (5), Niemcy (3), USA (3), Norwegię (3). Po dwa wskazania miały: Szwecja, Japonia i Włochy, a po jednym: Francja, Malta, Islandia, Irlandia, Austria, Holandia, Belgia, Szwajcaria, Kanada, Australia oraz Czechy. Miejsca obierano także niekonkretnie, np. „kraje azjatyckie”, „kraje Europy Zachodniej” lub na odwrót, dość precyzyjnie: Austria (Wiedeń), Niemcy (Berlin).

Następne pytanie dotyczyło stopnia znajomości języka kraju możliwego osiedlenia. Większość (36,1%) wyznała, że zna go tylko trochę („znam proste wyrażenia i pojedyncze słowa”), a niewiele mniej (27,8%), że nie zna tego języka w ogóle. Tyle samo jednak (27,8%) może się pochwalić dobrą jego znajomością („umiem porozumiewać się w prostych sytuacjach”), ale bardzo dobrą znajomością („rozmawiam płynnie w tym języku i umiem spontanicznie budować złożone wypowiedzi”) legitymuje się tylko 8,3% respondentów.

Zapytani o kulturę planowanego miejsca pobytu tyle samo badanych (po 41,7%) odpowiedziało, że zna ją dobrze i że zna ją słabo. Pozostali wybrali opcje: „bardzo dobrze” –

⁴ Część respondentów wskazała więcej niż jeden kraj, stąd dane nie sumują się do 36.

11,1% i „trudno powiedzieć” 5,6%. Natomiast „bardzo dobry” stosunek do niej zadeklarowało 41,7%, „dobry” 33,3%, a „neutralny” 25%.

50% ankietowanych oświadczyło, że ich małżonek/ partner (małżonka/ partnerka) jest tej samej narodowości (czyli polskiej), 8,3%, że innej, a 41,7% pytanie to nie dotyczyło. Aż 81% osób zastanawiało się, w jakim języku będą się komunikować w domu z dzieckiem/ z dziećmi. Na 17 odpowiedzi w tej kwestii 6 razy padło zapewnienie, że będzie to (wyłącznie) polski, 1 raz, że język śląski, 2 razy, że tylko angielski, a 8 razy, że będą to dwa języki: polski i język kraju osiedlenia. 19% badanych w ogóle nie zastanawiało się nad tą kwestią. Natomiast na pytanie „Czy chciałby Pan / chciałyby Pani, żeby dziecko znało polski, mówiło po polsku?” aż 97,2% odpowiedziało twierdząco; tylko 2,8% wybrało opcję „trudno powiedzieć”. W uzasadnieniach⁵ (N = 34)⁶ padały argumenty (tu ujęte w kategorii), które zbiera tabela 1.

Tabela 1 *Potencjalne powody przekazywania języka ojczystego (N = 34)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	konieczność poznania języka rodzica i/lub kolejnego języka	12	35,3
2.	kontaktowanie się z dziadkami (i bliską rodziną)	5	14,7
3.	łatwiejszy kontakt z rodziną w Polsce (plany częstych pobytów w kraju)	4	11,7
4.	dwujęzyczność (lub wielojęzyczność) i perspektywa na przyszłość	4	11,7
5.	naturalna kolej rzeczy: dziecko zna język od urodzenia i może kontynuować tę umiejętność	3	8,8
6.	planowany pobyt czasowy (powrót wiąże się z zachowaniem języka)	3	8,8
7.	przekazywanie tradycji i zachowanie tożsamości narodowej	2	5,9
8.	więź rodzica z polsnością, która powinna się przełożyć na wspólne jej odczuwanie	1	2,9
9.	możliwość poznania przez dziecko kultury rodzica i identyfikowanie się z nią w przyszłości	1	2,9

Zapytani o to, czy chcieliby, aby ich dziecko chodziło do polskiej szkoły, badani wahali się między „tak” – 58,3%, „nie” – 13,9%, a „trudno powiedzieć” – 27,8 %. W uzasadnieniu opcji „tak” podawali różne powody, najczęściej wskazując poznawanie polskiej historii, polskich wartości (zob. tabela 2).

Tabela 2 *Potencjalne powody posyłania dzieci do szkół (N = 20)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	nauka historii i kultury, polskich wartości	8	40
2.	wysoki poziom polskich szkół	3	15
3.	planowany powrót do Polski	2	10

⁵ Dwie odpowiedzi minęły się z zadaniem pytaniem.

⁶ Literą N oznaczamy liczbę osób udzielających odpowiedzi na pytania.

4.	kontakt (też językowy) z rówieśnikami w szkole	2	10
5.	osiągnięcie wyższego poziomu języka	2	10
6.	kwalifikowana kadra, profesjonalnie przekazująca wiedzę	1	5
7.	możliwość opanowania edukacyjnej odmiany języka	1	5
8.	ułatwienie nauki innych języków	1	5

Jedna osoba stawia na edukację domową, trzy miały obawy, czy szkoła będzie na odpowiednim poziomie. Złożono też trzy deklaracje chęci całkowitego przejścia na język kraju osiedlenia.

Respondenci w przeważającej liczbie (88,9%) uważają, że nauka w szkole jest ważna dla rozwoju językowego dziecka, po 5,6% nie zgadza się z tym lub nie ma zdania na ten temat. Ci pierwsi podkreślali rozmaite zalety posyłania dzieci do szkoły etnicznej, zwracając uwagę przede wszystkim na to, iż wspomagają one wszechstronny rozwój dziecka (zob. tabela 3).

Tabela 3 *Zalety potencjalnego posyłania dzieci do szkół (N = 25)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	pomoc szkoły we wszechstronnym rozwoju dziecka (czytanie lektur, rozwój słownictwa, możliwość opanowania języka edukacyjnego)	10	40
2.	swobodna/ naturalna nauka dzięki kontaktowi z dziećmi (rówieśnikami)	7	28
3.	nauczanie języka postrzegane jako powinność szkoły	4	16
4.	szkoła jako instytucja bardziej motywująca do nauki niż dom	3	12
5.	szkoła jako miejsce socjalizacji wtórnej	1	4

Zapytano badanych, czy wiedzą, jak działa szkoła etniczna (częstość spotkań, przedmioty, długość lekcji, zajęcia pozalekcyjne, stosowane podręczniki i metody, kompetencje nauczycieli). Odpowiedzi rozłożyły się następująco: „nie” – 44,4%, „nie, ale planuję się dowiedzieć” – 30,6%, „tak” – 22,2%, „nie dotyczy” – 2,8%. Na pytanie o źródło informacji na temat funkcjonowania szkoły etnicznej udzielono tylko 6 odpowiedzi i były to: Internet (3 x), studia (2 x), fanpage (1 x).

Zamiar utrzymywania kontaktu z osiadłymi na obczyźnie Polakami potwierdziło 50% badanych, nie wyraziło go 2,8%, a 47,2% wybrało opcję „trudno powiedzieć”. Ci pierwsi podnosili kwestie zebrane w tabeli 4.

Tabela 4 *Potencjalne powody podtrzymywania kontaktu z polską diasporą (N = 17)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	chęć rozmawiania o doświadczeniach (dot. Polski i kraju osiedlenia)	3	17,6
2.	chęć kontynuowania obchodzenia polskich tradycji	3	17,6
3.	możliwość nawiązania (nowych) znajomości	3	17,6
4.	ułatwienie wejścia w „nowy świat”, uzyskanie ewentualnej pomocy	2	11,6

5.	mniejsze poczucie samotności / zminimalizowanie skutków emigracji	2	11,6
6.	chęć rozmawiania w języku ojczystym	2	11,6
7.	możliwość utrzymywania kontaktu z rodzicami dzieci chodzących do tej samej szkoły co dziecko respondentów	1	5,9

Wahanie i założoną decyzję izolowania się od rodaków wyrażano na różne sposoby (zob. tabela 5).

Tabela 5 *Motywacja decyzji potencjalnego izolowania się od polskiego środowiska (N = 13)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	nie wiem / trudno powiedzieć / to zależy	6	46,1
2.	narodowość jako czynnik wtórny przy nawiązywaniu kontaktów („ważniejsi są ludzie niż ich pochodzenie”)	5	38,4
3.	nie najlepsza opinia o polskich migrantach	1	7,7
4.	inne priorytety	1	7,7

Jedna osoba planowała mieszkanie na odludziu, a jedna stwierdziła: „nie lubię ludzi”.

Badani w 86,9% deklarowali chęć kultywowania polskich tradycji i obyczajów, tylko 13,1% wybrało opcję „trudno powiedzieć”. Podawali różne powody, za najważniejszy uznając chęć obchodzenia polskich świąt (zob. tabela 6).

Tabela 6 *Deklaracje dotyczące potencjalnego kultywowania polskiej kultury (N = 26)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	chęć obchodzenia polskich świąt (z podkreśleniem smaku polskich potraw)	11	42,3
2.	chęć zachowania polskiej kultury	5	19,2
3.	chęć pokazania świątecznych zwyczajów dzieciom	3	11,5
4.	okazja do mówienia po polsku	2	7,7
5.	szansa na zachowanie tożsamości	2	7,7

Pojawiły się też pojedyncze wypowiedzi umykające kategoriom: jedna osoba zaznaczyła, iż na emigracji chciałaby dalej, w miarę możliwości, robić to wszystko, co robiła w Polsce; inna napisała, iż kultywowałaby polską kulturę, gdyż się jej nie wstydzii i nie chciałaby zapomnieć, gdzie się urodziła; jeszcze inna stwierdziła, że zachowałaby polskie zwyczaje, gdyż je po prostu lubi.

61,3% respondentów uważa, że posiada konieczne informacje dotyczące językowo-kulturowych zagadnień dotyczących kultywowania polskości w planowanym miejscu pobytu; tylko 6,5% odczuwa ich brak, a 32,3% wybrało opcję „nie myślałem/ myślałam o tym”. Zdobyć je planuje 48,4%, 35,5% się waha, a niezainteresowanych jest 16,1%.

Na pytanie, jakiego typu informacje uczestnicy badania chcieliby uzyskać, odpowiedziało niewiele osób, a ich priorytety dotyczyły:

- strategii / mechanizmów postępowania, na które powinni zwrócić uwagę,
- pogłębienia swojej wiedzy na ten temat poruszonych w ankiecie zagadnień,
- zdobycia informacji, gdzie dokładnie znajdują się centra kultury polskiej, jak funkcjonują spotkania,
- dowiedzenia się, jakie działania się sprawdzają w praktyce.

Badani mieli możliwość dodania swoich komentarzy do ankiety, ale skorzystała z tego mniej więcej 1/3 z nich. W większości pisali, że nie mają nic do dodania lub podkreślali walory ankiety. Poniżej kilka wypowiedzi⁷:

- Dzięki ankiecie mogłam się lepiej zastanowić nad mniej materialną częścią ewentualnej emigracji.
- Bardzo dociekliwe, a zarazem interesujące pytania.
- To była dla mnie przyjemność. Bardzo przyjazna ankieta, bez trudnych pytań, na które brak odpowiedzi.

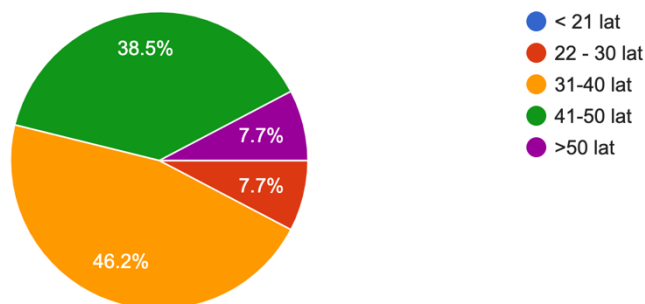
4. Ankieta dla osób przebywających na emigracji obecnie lub w przeszłości – badania pilotażowe (opis i wnioski)

Badania właściwe zostały poprzedzone pilotażem, który miał dostarczyć informacji co do: czasu potrzebnego na wypełnienie ankiety, jakości technicznej narzędzia internetowego czy stopnia jasności zawartych w niej pytań. Przeprowadzono go na przełomie kwietnia i maja 2023 roku i wzięło w nim udział 13 osób, które poproszono o wypełnienie ankiety oraz o komentarz dotyczący powyższych kwestii. Dobór uczestników badania miał charakter ochotniczy, bowiem ważnym aspektem było uzyskanie jak najdokładniejszej informacji zwrotnej, która miała się stać podstawą do ewentualnych modyfikacji kwestionariusza. Zależało nam też na jak najszybszym ich uzyskaniu.

Wśród uczestników pilotażu znalazło się 10 kobiet i 3 mężczyzn (N = 13). Większość respondentów stanowiły osoby poniżej 50 roku życia: w wieku 31-40 lat było ich 46,2%, a w przedziale 41-50 lat – 38,5% (zob. wykres 1).

Wykres 1 *Wiek respondentów pilotażu (N = 13)*

⁷ W wszystkich przytoczonych w raporcie wypowiedziach zachowano oryginalną pisownię i interpunkcję.



Ochotnicy pochodzili z różnych krajów: Francję, Irlandię, Niemcy i USA zaznaczyły po dwie osoby, natomiast Danię, Holandię, Hiszpanię, Maltę i Wielką Brytanię – po jednej. 61,5% uczestników pilotażu przebywało na emigracji dłużej niż 12 lat, 15,4% mniej niż 4 lata, pozostali – między 4 lata a 12 lat. Większość dzieci migrantów urodziła się zagranicą i są one wychowywane w rodzinach endogamicznych, więc w domu posługują się polszczyzną. Odpowiedzi ujawniły też inne języki używane w domu, jak: angielski (2 osoby) i francuski (2 osoby) oraz maltański, duński i korsykański.

Dane zebrane w trakcie pilotażu unaocznily konieczność modyfikacji narzędzia polegającej na:

- zmianie kolejności pytań,
- wprowadzeniu możliwości przechodzenia do kolejnych zagadnień w przypadku, gdy dane pytanie nie dotyczyło respondenta,
- zastosowaniu innej formy graficznej wybranych pytań,
- przeformułowaniu treści niektórych pytań, dodanie kilku nowych.

W wersji pierwotnej kwestie dotyczące respondentów oraz ich dzieci przeplatały się ze sobą, po zmianie zaś część pierwsza odnosiła się bezpośrednio do uczestników badania (pytania od 1 do 18), a w drugiej znalazły się tematy związane z wychowaniem dzieci (pytania od 19 do 47). Ostatnie pytanie dawało możliwość skomentowania ankiety. W wersji pilotażowej nie uwzględniono podziału kwestionariusza na sekcje, co skutkowało pozostawieniem przez respondentów niektórych pytań bez odpowiedzi. Dlatego też zdecydowano się na organizację pozwalającą na im na ominięcie zagadnień, które ich nie dotyczą, co korzystnie wpłynęło na przejrzystość kwestionariusza oraz skracало czas jego wypełnienia.

Kolejną istotną modyfikacją było wprowadzenie siatki wielokrotnego wyboru do pytań dotyczących dzieci, dzięki czemu możliwe stało się udzielanie odpowiedzi w stosunku do każdego dziecka⁸. Badanie pilotażowe wykazało, że biografie językowe dzieci w jednej

⁸ Tj. dla pierwszego, drugiego, trzeciego i czwartego.

rodzinie, w zależności od ich wieku, różniły się od siebie, a kwestionariusz nie dawał rodzicom możliwości wyjaśnienia tej kwestii. Poza zmianą graficzną wprowadzono też osobne sekcje dla kolejnych dzieci w rodzinie. Niektóre pytania zostały przeformułowane, by stały się bardziej zrozumiałe dla respondentów.

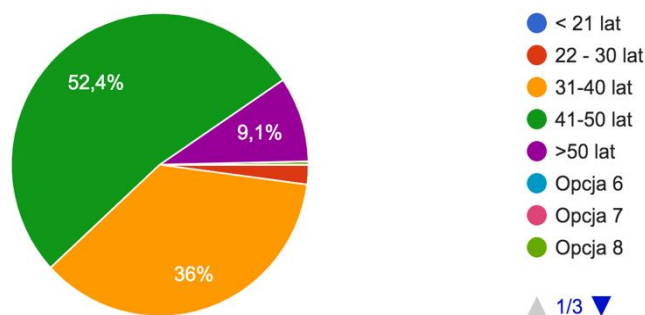
Część osób biorących udział w badaniach pilotażowych została poproszona o ponowne zapoznanie się z nową wersją ankiety i bardzo pozytywnie oceniła wprowadzone zmiany.

Zmodyfikowany kwestionariusz został umieszczony na wspomnianych wcześniej platformach. Odpowiedzi zbierano od czerwca do listopada 2023 roku i uzyskano je od 286 respondentów.

5. Ankieta dla osób przebywających na emigracji obecnie lub w przeszłości – badania właściwe

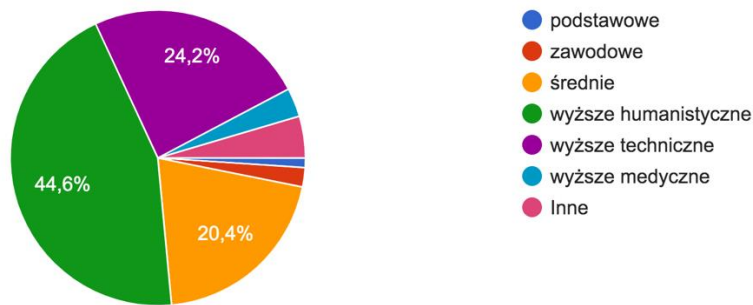
Zdecydowana większość respondentów to kobiety (90,6%). Nieco ponad połowę badanych (52,4%) stanowiły osoby w wieku średnim (przedział 40-50 lat). Kolejną dużą grupą (36%) byli respondenci nieco młodsi, tj. w wieku 30-40 lat. Osoby w wieku 20-30 lat, to tylko 2,1% populacji, a powyżej 50 roku życia – 9,1% (zob. wykres 2).

Wykres 2 Wiek respondentów (N = 286)



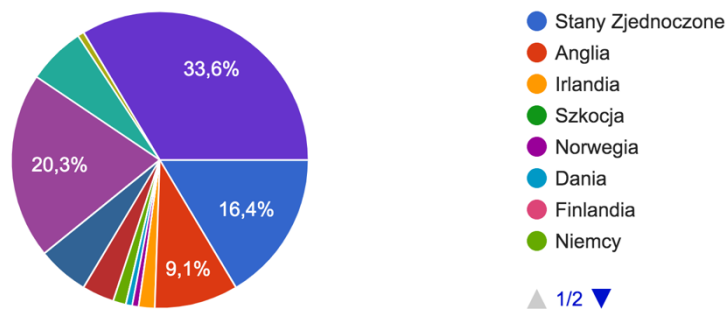
Większość badanych miała ukończone studia wyższe (72%), w tym humanistyczne 44,6%, techniczne – 24,2%, medyczne – 3,2%, średnim wykształceniem legitymowało się 20,4%. W ankiecie wzięły więc udział głównie osoby dobrze wykształcone (zob. wykres 3).

Wykres 3 Wykształcenie respondentów (N = 286)

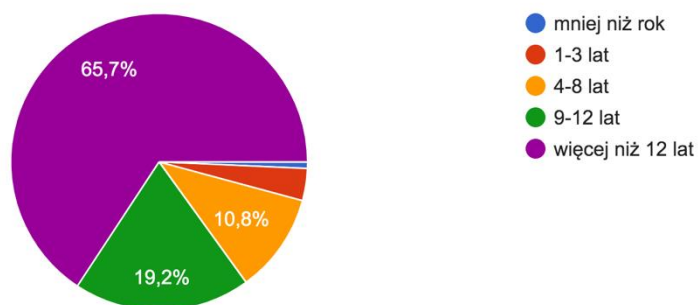


Najwięcej respondentów przebywało na emigracji w Norwegii (20,3%), USA (16,4%) oraz Anglii (9,1%). Duża część, bo aż 36,3% wyemigrowała do miejsc mniej ‘typowych’, m.in. do Kataru, Maroka, na Wyspy Owcze (zob. wykres 4). Niemal wszyscy (95,7%) przebywali poza Polską dłużej niż 4 lata, w tym 65,7% – dłużej niż 12 lat (zob. wykres 5).

Wykres 4 *Miejsce emigracji respondentów (N = 286)*



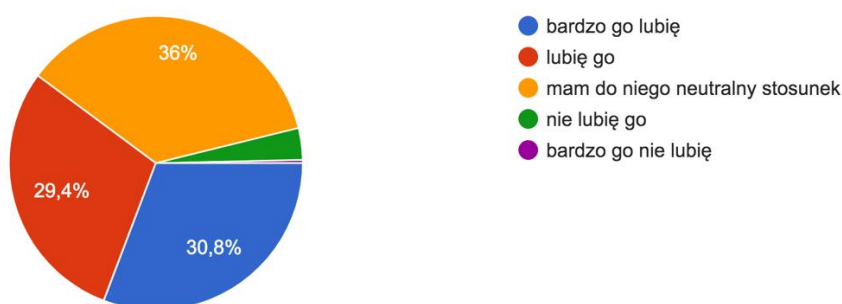
Wykres 5 *Czas pobytu na emigracji respondentów (N = 286)*



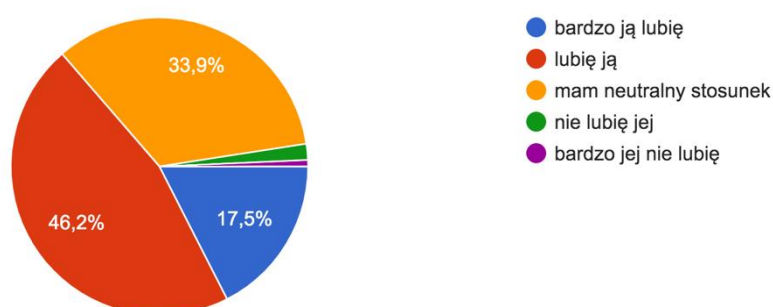
5.1. Stosunek respondentów do języka i kultury kraju osiedlenia

Badanych zapytano o to, jak postrzegają język i kulturę kraju osiedlenia. Odpowiedzi na te pytania uznano za znaczniki postaw adaptacyjnych (separacyjnej, asymilacyjnej, integracyjnej). Większość respondentów ma przychylny stosunek i do języka (zob. wykres 6), i do kultury kraju osiedlenia (zob. wykres 7). Język lubi lub bardzo lubi 60,2% badanych, a neutralnie postrzega go 36%. Podobnie jest z kulturą, choć tu osób pozytywnie nastawionych jest nieco więcej: lubi ją 46,2%, bardzo lubi ją 17,5%, a neutralnie podchodzi do niej 33,9% badanych.

Wykres 6 *Stosunek respondentów do języka kraju osiedlenia (N = 286)*

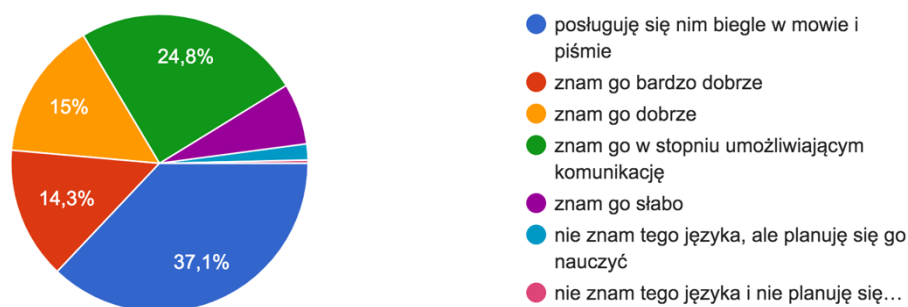


Wykres 7 *Stosunek respondentów do kultury kraju osiedlenia (N = 286)*



Pozytywny stosunek do języka respondentów potwierdzają ich odpowiedzi na pytanie o stopień jego znajomości. Biegłe włada nim niemal 40% osób, a bardzo dobrze lub dobrze opanowało go prawie 30% (zob. wykres 8).

Wykres 8 *Biegłość respondentów w języku kraju osiedlenia (N = 286)*



Badani przyznają, że znajomość języka kraju osiedlenia jest niezwykle przydatna w bardzo wielu sytuacjach komunikacyjnych (w przypadku tego pytania mogli zaznaczać więcej niż jedną opcję). Wszystkie zamieszczone w ankiecie odpowiedzi uzyskały ponad 70% wskazań, przy czym najwięcej respondentów przyznało, że jest on potrzebny w życiu codziennym (94,4%) i w pracy (86%). Ważne okazały się także: komunikacja z nauczycielami (84,3%) oraz wizyty u lekarza czy dentysty (84,6%). Wysoko notowane były odpowiedzi: w komunikacji ze znajomymi (70,3%) oraz w czasie czytania wiadomości w prasie i w Internecie oraz słuchania radia i oglądania telewizji (odpowiednio 76,6% i 74,1%), które świadczą o chęci uczestniczenia bądź faktycznym uczestniczeniu w życiu społeczności kraju przyjmującego.

W odpowiedzi na pytanie otwarte: *Dlaczego warto znać język kraju osiedlenia?* podawano różne powody (na to pytanie odpowiedziało 249 z 286 osób, w tym 4 osoby zostawiły puste miejsce; N = 245). Po przeprowadzeniu analizy tematycznej wypowiedzi badanych można przypisać do kilku kategorii (zob. tabela 7). W przeważającej większości uznają oni, iż w kraju osiedlenia trudno funkcjonować bez znajomości jego języka; niewielka grupa widzi w nim też narzędzie umożliwiające codzienne kontakty z sąsiadami oraz integrację ze społeczeństwem. Tylko jedna osoba spośród 245 respondentów stwierdziła, iż znajomość języka kraju osiedlenia jest zupełnie nieprzydatna.

Tabela 7 *Motywacja do poznania języka kraju osiedlenia (N = 245)*

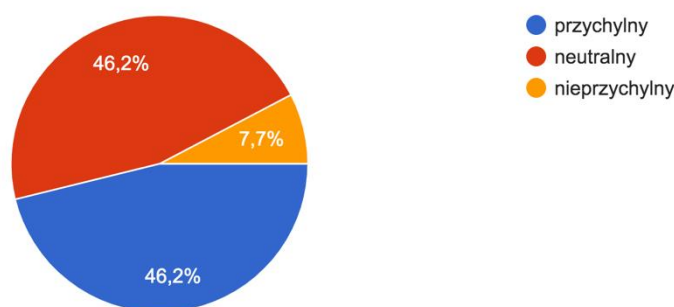
LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
----	-----------	-------------------	---

1.	łatwość codziennego funkcjonowania	141	57,5
2.	narzędzie integracji	32	13,1
3.	możliwość socjalizacji	25	10,2
4.	możliwość zrozumienia kultury kraju osiedlenia i uczestniczenia w niej	12	4,9
5.	lepsze perspektywy, lepsza jakość życia	12	4,9
6.	obowiązek	8	3,3
7.	poczucie bezpieczeństwa	8	3,3
8.	narzędzie asymilacji	6	2,4
9.	brak motywacji do poznawania języka kraju osiedlenia	1	0,4

5.2. Nastawienie władz lokalnych do migrantów w ocenie respondentów

Poproszeni o ocenę stosunku władz lokalnych do migrantów respondenci zaznaczyli, iż są one neutralne bądź im przychylnie (zob. wykres 9). Obie opcje wybrało po 46,2% badanych, jedynie 7,7% badanych odczuwa, iż nie są oni mile widziani w danym miejscu.

Wykres 9 *Stosunek władz lokalnych i społeczeństwa do migrantów (N = 286)*



W uzasadnieniach, które podało 182 respondentów, z czego skategoryzowanych zostało 164 (pozostałe były puste lub ogólnikowe), ponad połowa mówiła o swoich pozytywnych doznaniach (40,2%) lub o niedoświadczaniu nieprzyjemności z tytułu bycia imigrantem (26,2%) (zob. tabela 8). Ci, którzy w kraju osiedlenia znaleźli się w sytuacjach dla nich niekomfortowych lub czują się źle traktowani przez władze lokalne i/lub społeczność przyjmującą należą do mniejszości – razem jest ich 15,7% (zob. kategorie 4, 5).

Tabela 8 *Postrzeganie przez respondentów stosunku władz i społeczeństwa do etniczności*

w kraju osiedlenia (N = 164)

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	pozytywne doświadczenia	66	40,2
2.	brak nieprzyjemnych doświadczeń	43	26,2
3.	trudność w jednoznacznym określeniu swojego stanowiska	29	17,6
4.	negatywne doświadczenia	16	9,7
5.	nieprzyjemne doświadczenia	10	6,0

Oto przykładowe wypowiedzi ankietowanych, ilustrujące poszczególne kategorie:

1.
 - Ludzie mają te same prawa niezależnie od pochodzenia, z reguły są mile widziani, społeczność jest pomocna i gościnna, dostęp do rynku pracy jest dla każdego kto chce pracować, nie ma problemu z wynajmem mieszkania ze względu na narodowość.
 - Można rozwijać się na równi z osobami o narodowości hiszpańskiej, podjąć naukę, pracować.
 - Społeczeństwo jest dość otwarte na inne grupy etniczne. Wielokulturowość jest tu na porządku dziennym.
2.
 - Nie dotknęła nas dyskryminacja ze względu na pochodzenie czy barierę językową.
 - Żyje tu i mogę funkcjonować na różnych szczeblach bez problemu.
3.
 - Nie da się tego jednoznacznie ocenić – stosunek władz i społeczeństwa zależy od statusu społecznego, materialnego etc. poszczególnych imigrantów.
 - Mieszkam w kraju gdzie stosunek do etniczności jest różny według kraju pochodzenia. Jest średni co do Europejczyków à bardzo zły co do Afrykańczyków (tzw. Migrantów).
4.
 - Ksenofobia i rasizm są tu wciąż obecne.
 - Chiny hurtowo traktują cudzoziemców jako podejrzanych.
5.
 - Jest duże zainteresowanie osobami z zagranicy przez osoby lokalne, ale to jedynie ciekawość i wścibstwo, nic raczej przychylnego. Nie jesteśmy traktowani na równi w instytucjach.

- Pracuję na codzien z różnymi ludźmi (Holendrami) i często słyszę, że nie lubią emigrantów.
- Mówią, że emigranci dostają za dużo dotacji, są leniwi i agresywni.

5.3. Dbalność o język ojczysty, podtrzymywanie tradycji w rodzinach respondentów

Za przejaw trwania w polskości zagranicą można uznać posługiwanie się polszczyzną na co dzień, dbalność o jej jakość, zachowywanie polskich tradycji, a także (aktywny) udział w życiu diaspory. Tych zagadnień dotyczyło kilka kolejnych punktów ankiety.

W pytaniu dotyczącym okoliczności, w jakich badani używają polszczyzny, można było zaznaczyć więcej niż jedną opcję i z takiej możliwości skorzystała większość respondentów (zob. tabela 9). Najwięcej wskazań uzyskały dwie z nich: komunikacja ustna z rodziną w Polsce (95,1%) i z rodziną kraju osiedlenia (92%). Komunikacja pisemna w obu przypadkach też była często wybierana, odpowiednio, przez 84,6% i 72,4% odpowiadających. Wielu badanych zaznaczyło, iż polszczyzną posługuje się również podczas korzystania z mediów społecznościowych (84, 6%) oraz przeglądania stron internetowych (83,6%), a także czytania polskich książek (83,2%). Sporo respondentów ogląda polskie filmy (62,6%) i polską telewizję (52,8%), a także słucha polskiego radia (46,9%). Aż 1/3 (33,2%) używa polskiego w celach zawodowych, ma więc z pewnością stały i aktywny (nie tylko deklaracyjny) kontakt z polszczyzną.

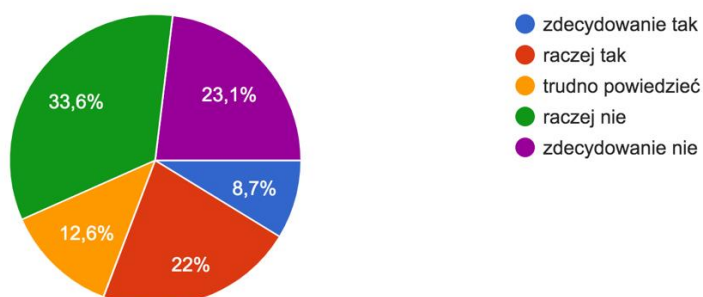
Tabela 9 Okoliczności używania polszczyzny przez respondentów (N = 286)

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	komunikacja ustna z rodziną/ znajomymi w Polsce	272	95,1
2.	komunikacja ustna z rodziną/ znajomymi w kraju pobytu	263	92
3.	komunikacja pisemna z rodziną/ znajomymi w Polsce	242	84,6
4.	czytanie stron internetowych	239	83,6
5.	czytanie książek	238	83,2
6.	korzystanie z mediów społecznościowych	226	79
7.	komunikacja pisemna z rodziną/ znajomymi w kraju pobytu	207	72,4
8.	oglądanie filmów	179	62,6

9.	oglądanie telewizji	151	52,8
10.	czytanie gazet/ czasopism	142	49,7
11.	słuchanie radia	134	46,9
12.	praca (cele zawodowe)	95	33,2
13.	inne	28	9,8

Ponad połowa badanych jest też przekonana, iż ich język nie zmienił się pod wpływem emigracji lub stało się to jedynie w niewielkim stopniu – opcje: „zdecydowanie nie” oraz „raczej nie” zaznaczyło, odpowiednio, 23,1% i 33,6% (zob. wykres 10). Ponad 30% wydaje się, że doszło do zmian w polszczyźnie (opcje: „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). Niepewnych co do tego, jak wygląda ich język po latach emigracji (przypomnijmy, że dwie trzecie z nich pozostaje poza krajem dłużej niż 12 lat) jest jedynie 12,6%.

Wykres 10 *Zmiany w polszczyźnie respondentów pod wpływem emigracji (N = 286)*



Wypowiedzi otwarte respondentów, w liczbie 193 (ostatecznie zakwalifikowano 186 z nich, 7 pozostałych było pustych), dotyczące ‘stanu’ ich polszczyzny wpisują się w kategorie zawarte w tabeli 10.

Tabela 10 *Wpływ pobytu na emigracji na znajomość języka polskiego (N = 186)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	brak zauważonych zmian	45	24,2
2.	zubożenie warstwy leksykalnej	44	26,6

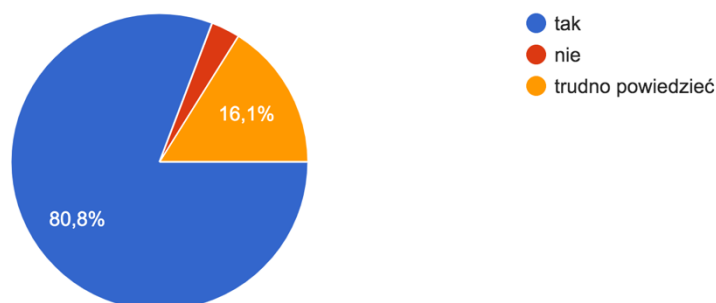
3.	świadome pielęgnowanie polszczyzny, dbanie, by nie zmieniła się pod wpływem języka kraju osiedlenia	27	14,5
4.	trudności z posługiwaniem się językiem polskim	23	12,4
5.	widoczne wpływy języka kraju osiedlenia w polszczyźnie	14	7,5

17,7% badanych (33 osoby) jest zdania, że skoro cały czas/ codziennie mówią po polsku, to ich język się nie zmienił.

Jak widać, liczba tych którzy nie obserwują u siebie żadnych zmian w języku i tych, którzy dostrzegają wyraźne zubożenie jego warstwy leksykalnej jest podobna. Prawie 20% ankietowanych ma już z polszczyzną pewne trudności i/lub widzi w niej wyraźne wpływy kodu kraju osiedlenia (kategorie 4 i 5 w tabeli 10).

Zdecydowana większość z 286 respondentów, tj. 80,8%, stara się, by na obczyźnie kultywować polskość. Ci, którzy tego w ogóle tego nie robią, stanowią zaledwie 3,1% badanej populacji (zob. wykres 11).

Wykres 11 *Kultywowanie polskości zagranicą (N = 286)*



Uzasadnienia⁹, które podali respondenci kultywujący polskość (N = 135) zagranicą, można przypisać do trzech kategorii, co pokazuje tabela 11.

Tabela 11 *Przejawy kultywowania polskości wskazane przez respondentów (N = 135)*

⁹ Na to pytanie odpowiedzi udzieliło 163 respondentów: 135 kultywujący polskość i 20 nieprzywiązujący do tego wagi, pozostałych odpowiedzi nie dało się sklasyfikować.

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	mówienie po polsku i zachowywanie polskich zwyczajów i tradycji	108	79,9
2.	udział w życiu wspólnoty etnicznej	19	14,0
3.	udział w życiu wspólnoty religijnej	8	5,9

Migranci niezachowujący polskości (N = 20) uzasadniali swą postawę tym, iż nie uważają tego za konieczne (5 osób) lub podkreślali chęć nieodróżniania się od otoczenia, wtopienia się w społeczeństwo lokalne (20 osób). Mając możliwość zaznaczenia kilku czynników wpływających na zachowanie polskości, ankietowani zazwyczaj z niej korzystali (zob. tabela 12).

Tabela 12 Czynniki wpływające na zachowanie polskości w rodzinie (N = 286)

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	kontakt z rodziną w Polsce	267	93,4
2.	uczęszczanie dzieci do szkoły polskiej	228	79,7
3.	udział w wydarzeniach organizowanych przez Polonię	193	67,5
4.	kontakt ze znajomymi w Polsce	190	66,4
5.	kontakt ze znajomymi w kraju osiedlenia	156	54,5
6.	udział w uroczystościach religijnych	121	42,3
7.	kontakt z rodziną w kraju osiedlenia	89	31,1
8.	zaangażowanie w życie wspólnoty religijnej	64	22,4
9.	inne	37	12,9

Poproszeni o uzupełnienie zaproponowanej listy własnymi propozycjami, badani często powielali to, co już wymienili w uzasadnieniach. Z nowych czynników pojawiły się pojedyncze pomysły, takie jak: „spotkania dla dzieci, aby mogły porozmawiać sobie po polsku” czy „dobre nastawienie do polskości”.

Większość respondentów (57,7%) (N = 286) okazała się grupą aktywnie działającą na rzecz diaspory; pozostali (42,3%) nie włączają się w życie polskiej społeczności.

Na pozytywną lub negatywną decyzję w tej sprawie (jak wynika z odpowiedzi otwartych, których było 213, lecz ostatecznie zakwalifikowano 201) wpływały zarówno okoliczności zewnętrzne, jak i uwarunkowania wewnętrzne (zob. tabela 13).

Tabela 13 Charakter czynników decydujących o zaangażowaniu w życie wspólnoty (N = 201)

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	TAK – ze względu na różne okoliczności zewnętrzne	72	35,8
2.	NIE – ze względu na różne okoliczności zewnętrzne	63	31,3
3.	TAK – ze względu na uwarunkowania wewnętrzne	49	24,3
4.	NIE – ze względu na uwarunkowania wewnętrzne	17	8,4

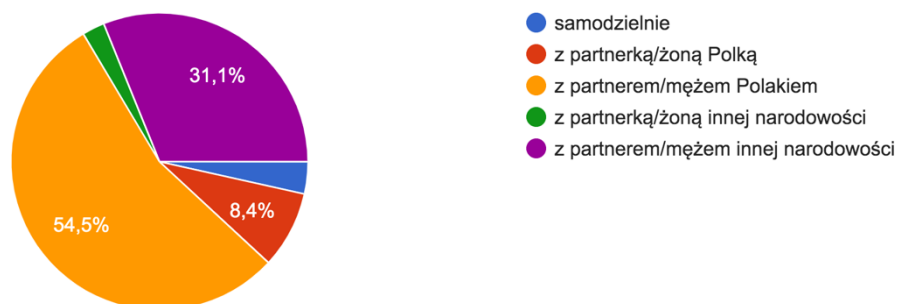
Oto przykładowe wypowiedzi ankietowanych, ilustrujące poszczególne kategorie:

1.
 - Stworzyliśmy stowarzyszenie polonijne aby móc razem organizować polskie eventy.
 - Ze względu na dzieci.
2.
 - Nie mam czasu.
 - Mieszkam w małej miejscowości i nie ma tu takich działalności.
3.
 - Sprawia mi to przyjemność.
 - Urodziłam się Polką i Polką zawsze będę, polskie organizacje pozwalają mi pogłębiać poczucie bycia Polką również na emigracji.
4.
 - Z założenia nie włączam się w działalność żadnych organizacji.
 - Nie odczuwam takiej potrzeby.

5.4. Język w rodzinie

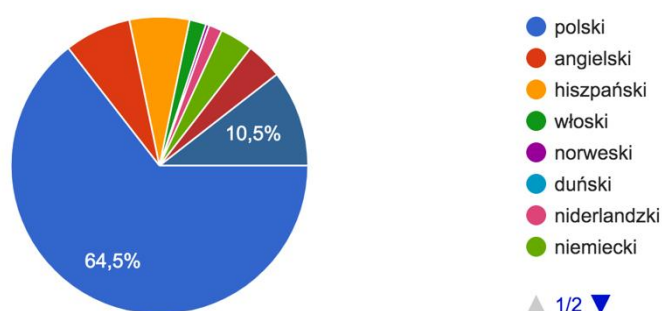
Prawie 2/3 badanych (54,5% kobiet i 8,4% mężczyzn) wychowuje dzieci w rodzinach endogamicznych; egzogamiczne stanowiły 1/3 tej próby (31,1% kobiet z małżonkiem/partnerem innej narodowości + 2,4% mężczyzn z małżonką/partnerką innej narodowości). Rodziny niepełne (z jednym rodzicem) to zaledwie 3,5% badanej populacji (zob. wykres 12).

Wykres 12 Wychowywanie dzieci (N = 286)



Z 276 odpowiedzi wiadomo, że pierwszym językiem małżonka/partnera lub małżonki/partnerki badanych jest język polski (zob. wykres 13), a ponadto: angielski, hiszpański, francuski i niemiecki. Wśród innych wymieniane były też: grecki, arabski, a nawet perski i tamilski.

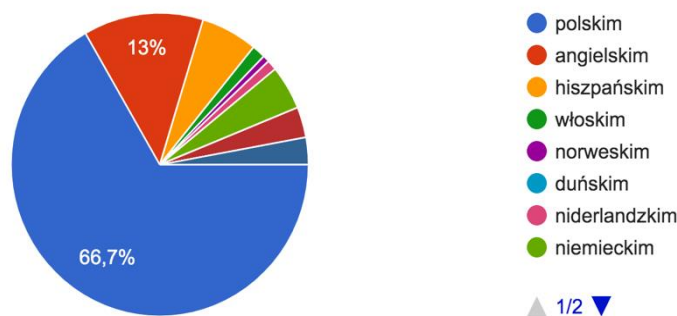
Wykres 13 Język pierwszy małżonków/partnerów, małżonek/partnerek respondentów (N = 276)



Odsetek komunikujących się po polsku z małżonkiem/partnerem lub małżonką/partnerką jest nieco wyższy (66,7%) niż tych, dla których polszczyzna jest językiem pierwszym (zob. wykres 14). Oznacza to, że w niewielkiej liczbie małżeństw egzogamicznych kodem

porozumiewania się jest także polszczyzna. W przypadku pozostałych par jest to język inny niż polski.

Wykres 14 Kod porozumiewania się małżonków/partnerów (N = 276)



Kwestia tego, jaki będzie język komunikacji rodzinnej i wychowania kulturowego dzieci, była przedmiotem eksplicytnych ustaleń 75,4% respondentów. Pozostali odpowiedzieli, że nie miały one miejsca. Swoimi przemyśleniami na temat powodów, dla których doszło do rozmów na ten temat oraz refleksjami nad realizacją postanowień podzieliło się 201 osób. Znaczną część stanowią jednak odpowiedzi nie na temat lub niejasne. Często próbowano coś zasygnalizować (np. „uczniowie polskiej szkoły w Galicji: wielojęzyczność”), a nie wyjaśnić, jak doszło do ustalenia języka używanego w domu. W wielu przypadkach stwierdzano lakonicznie, że kwestię językowego i kulturowego wychowania dzieci domówiono z partnerem. Faktyczne uzasadnienia (N = 120) przypisano do kilku kategorii, wśród których dominowały dwie: 1. uznanie wychowywania dzieci w duchu polskości jako naturalne w rodzinach endogamicznych; 2. posługiwanie się polskim jako jednym z dwu lub więcej języków. Respondenci, którzy odeszli od polskiego na rzecz języka kraju osiedlenia, stanowią grupę bardzo niewielką (zob. tabela 14).

Tabela 14 Wychowanie językowe dzieci – zamierzenia i realizacja (N = 120)

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	naturalność (oczywistość) wyboru polskiego ze względu na pochodzenie i/lub chęć przekazania go dzieciom	65	54,2
2.	wybór polskiego jako jednego z dwóch (trzech) języków komunikacji domowej	50	41,7
3.	przejście na język kraju osiedlenia	2	1,6

4.	akceptacja dla dominacji języka kraju osiedlenia w komunikacji domowej	2	1,6
5.	nieprzywiązywanie wagi do przekazywania dzieciom polszczyzny	1	0,8

Oto przykładowe wypowiedzi ankietowanych, ilustrujące poszczególne kategorie:

1.
 - Oba uważamy że dzieci powinni znać język przodków.
 - Oboje jesteśmy Polakami i chcemy kultywować język i kulturę polską w domu.
2.
 - Każdy mówi w swoim języku, tak udało się
 - Zdecydowaliśmy na model OPOL, jako najbardziej naturalny. Udaje nam się go realizować
3.
 - Nie nauczyłam ich polskiego jak były małe, teraz jest ciężko.
 - - ... gdy dziecko zaczynało odpowiadać po angielsku ja nieświadomie przelaczałam się na
 - angielski
4.
 - Nie było takiej potrzeby.

Na pytanie czy z perspektywy czasu badani chcieliby coś zmienić w sprawie metod zachowania polskości w rodzinie, zdecydowana większość (80,8%) odpowiedziała negatywnie. Oznacza to, że są zadowoleni zarówno z decyzji, jakie podjęli, jak i z ich efektów. W uzasadnieniach udzielonych przez 127 osób, większość podkreślała, iż jest w pełni usatysfakcjonowana tym, co osiągnęła; tylko w 34 przypadkach (N = 34) wybrzmiał pewien brak spełnienia. Badani zwracali uwagę na to, co sami zrobili nie do końca właściwie (cz. A tabeli 15) lub na to, co zaniedbali u dzieci (cz. B tabeli 15). Jak widać – najważniejsza jest konsekwencja w działaniu, o którą niekiedy trudno.

Tabela 15 *Obszary 'do poprawy' wskazane przez respondentów w odniesieniu do siebie (A) i w stosunku do dzieci (B) (N = 34)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
A			

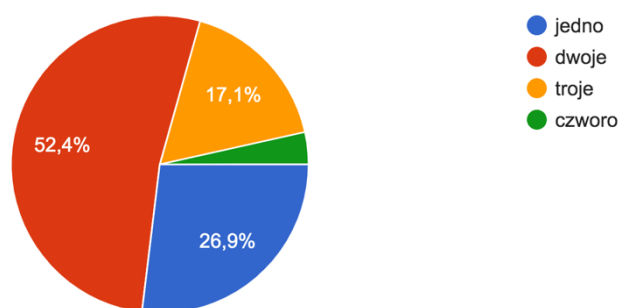


1.	brak 'żelaznej' konsekwencji w używaniu polskiego na co dzień	14	41,2
2.	ograniczony kontakt z krajem (zbyt rzadkie wyjazdy do Polski)	5	14,7
3.	brak nacisku na naukę polskiego niepolskojęzycznego partnera	1	2,9
4.	za szybkie przejście na język kraju osiedlenia	1	2,9
B.			
1.	niedostateczna aktywność językowa poza domem (za mały udział w wydarzeniach kulturalnych)	5	14,7
2.	konieczność intensywniejszego kontaktu z słowem pisanym (rozwijania umiejętności czytania i pisania)	4	11,7
3.	potrzeba dużo większego kontaktu z językiem i kulturą, w tym uczęszczanie do szkoły	3	8,8
4.	zwiększenie kontaktu z polskimi rówieśnikami	1	2,9

5.5. Znajomość polszczyzny przez dzieci – deklaracje rodziców

W badanych rodzinach liczba potomstwa wahała się od 1 do 4 (zob. wykres 15), przy czym dominowały domostwa z dwojgiem dzieci, 52,4%; w 27% z nich jest jedno, a w 3,5% - czworo.

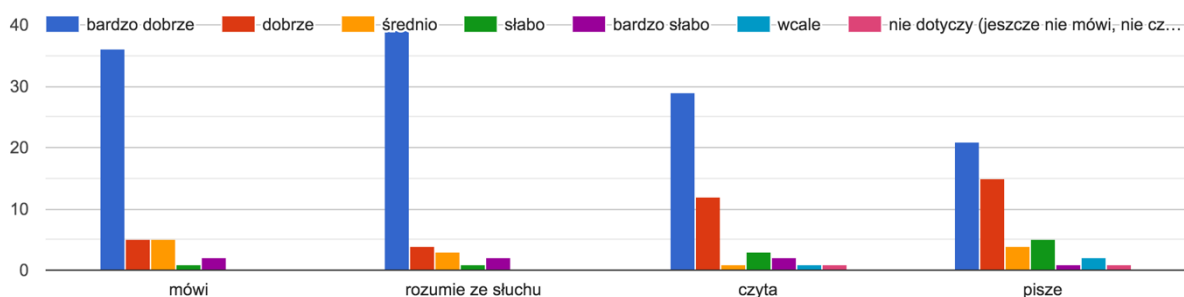
Wykres 15 Liczba dzieci w badanych rodzinach



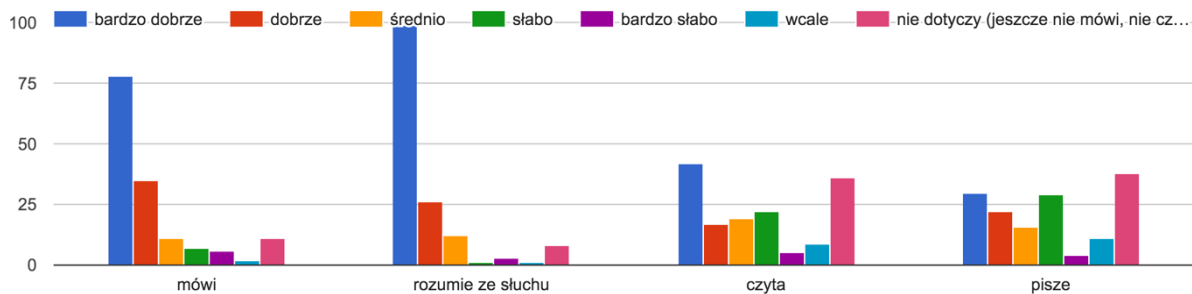
Łącznie badanej próbie było 534 dzieci w różnym wieku. W przypadku niemal ¼ rodzin wyjazd z Polski nastąpił przed ukończeniem przez pierwsze dzieci 7. roku życia (125 z 534 wszystkich, tj. 23,4%); nieco większy odsetek pierwszych dzieci urodził się już na emigracji (132 z 564, tj. 24,7%). Drugie i trzecie dzieci także albo opuściły kraj we wczesnym dzieciństwie lub przyszły na świat poza Polską.

Rodzice zostali poproszeni o to, by ocenić stopień opanowania polszczyzny przez ich synów i córki w obrębie poszczególnych sprawności językowych (tj. słuchania, mówienia, czytania i pisanie). Z ich deklaracji jasno wynika, że wszystkie dzieci, niezależnie od kolejności urodzenia najlepiej opanowały sprawności słuchowo-ustne, tzn. słuchanie i mówienie, słabiej zaś manualno-wzrokowe, tzn. czytanie i pisanie (zob. wykresy 16a, b, c, d)¹⁰.

Wykres 16a *Stopień opanowania sprawności językowych przez pierwsze dziecko*

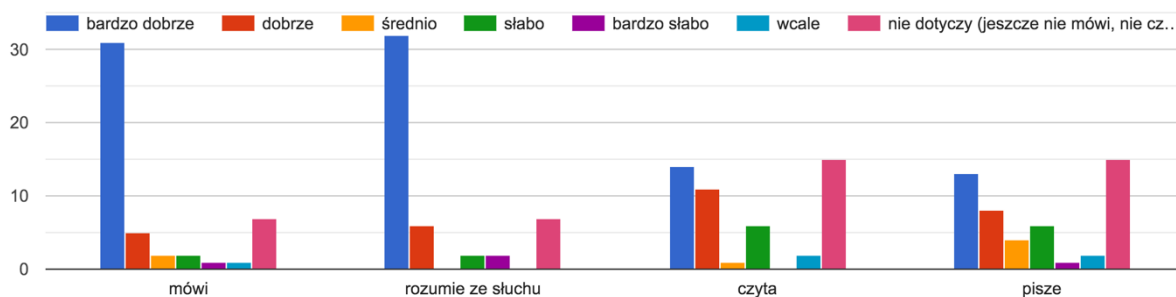


Wykres 16b *Stopień opanowania sprawności językowych przez drugie dziecko*

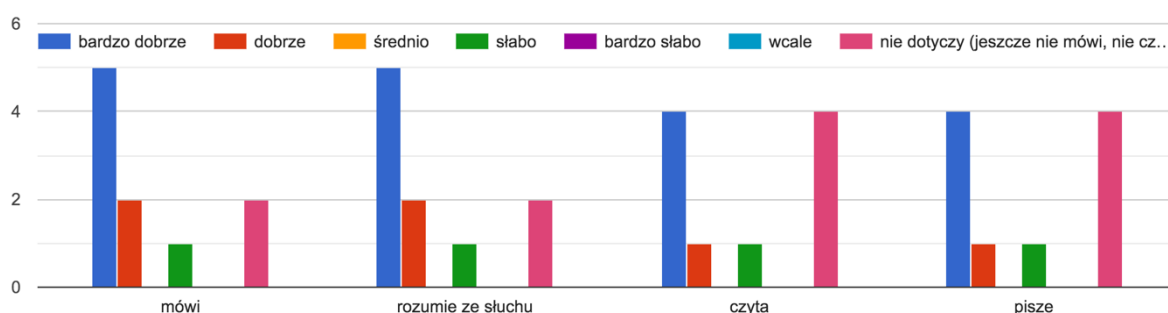


Wykres 16c *Stopień opanowania sprawności językowych przez trzecie dziecko*

¹⁰ Przypomnijmy, że opanowanie języka polskiego w mowie przy znajomości kodu kraju osiedlenia w mowie i w piśmie jest przejawem dwujęzyczności naturalnej.

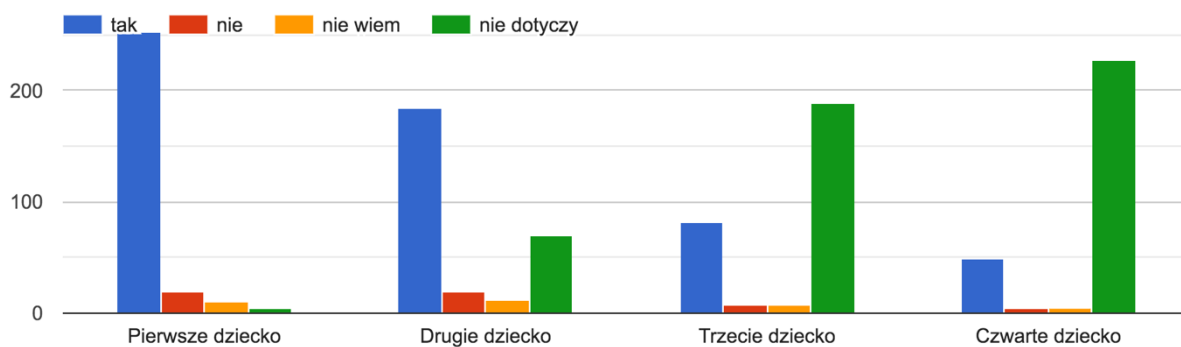


Wykres 16d *Stopień opanowania sprawności językowych przez czwarte dziecko*



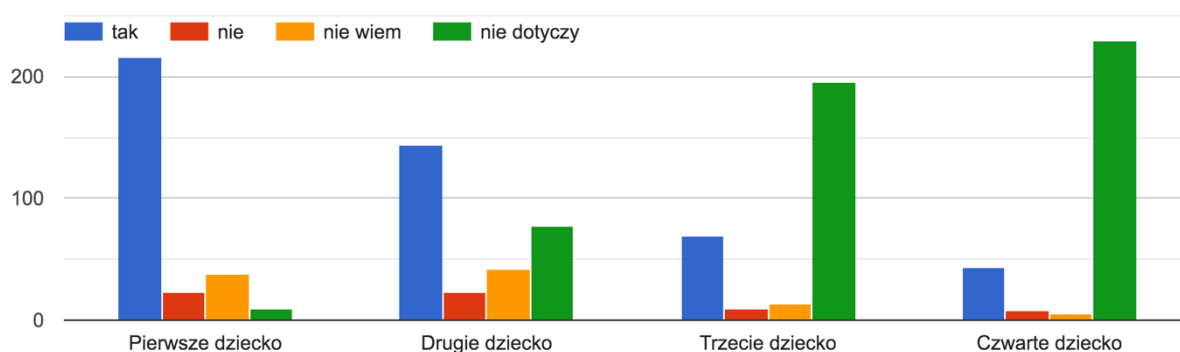
Rodziców zapytano także o to, czy ich dzieci są/były w stanie bez problemów porozumiewać się ze swoimi polskojęzycznymi rówieśnikami. Z odpowiedzi wynika, iż zdaniem zdecydowanej większości nie sprawiłoby to im problemu. Negatywnie zareagowali jedynie nieliczni badani (zob. wykres 17).

Wykres 17 *Znajomość polskiego dzieci umożliwiająca im komunikację rówieśniczą w ocenie rodziców (N = 286)*



Poproszeni o umotywowanie swojego stanowiska w większości mówili o biegłej lub bardzo dobrej znajomości polskiego, o częstych kontaktach z polskimi rówieśnikami – głównie z członkami rodziny w Polsce. W powodzenie takiej komunikacji powątpiewali jedynie nieliczni, a jeszcze mniej ankietowanych stwierdziło, że byłaby ona niemożliwa ze względu na braki językowe. Równie optymistycznie rodzice wypowiadali się na temat potencjalnego powodzenia w nauce swoich dzieci w polskiej szkole – zdaniem większości poradziłyby sobie tam bez przeszkód (zob. wykres 18).

Wykres 18 *Znajomość polskiego u dzieci umożliwiająca naukę w polskiej szkole w ocenie rodziców (N = 286)*



Na prośbę o wyjaśnienia zareagowało 168 badanych, jednak w kategoryzacji uwzględniono znacznie mniej głosów. Część osób nie udzieliła bowiem sensownych odpowiedzi, inni mieli zbyt małe dzieci, a niektórzy rozminęli się z pytaniem, które brzmiało: *Czy Pani/Pana zdaniem dziecko poradziłoby sobie językowo w szkole w Polsce?* Chodziło zatem o szkołę w Polsce, tymczasem z ich głosów wynika, że pod uwagę wzięli szkołę etniczną w kraju osiedlenia:

- Chodzą do szkoły przy Ambasadzie w Sztokholmie.
- Wszystkie dzieci chodzą również do polskiej szkoły.
- Pierwsze dziecko jest nieustannie w kontakcie z polską szkołą (dodatkowa szkoła w soboty).

Pozostałe wypowiedzi, w liczbie 93, można było przypisać do kategorii ujętych w tabeli 16.

Tabela 16 *Znajomość polskiego u dzieci a uczestnictwo w zajęciach w Polskiej szkole*

w ocenie rodziców (N = 93)

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	dobra, umożliwiająca bezproblemową naukę w szkole w Polsce	35	37,6
2.	dobra, ale można się spodziewać trudności ze względu na różnice: kulturowe, programowe, w systemach nauczania (dot. wymagań, rutyny)	18	19,3
3.	raczej niewystarczająca, by możliwa była nauka w polskiej szkole	17	18,3
4.	trudno powiedzieć	7	7,5
5.	nie dość dobra, ale dzieci dałyby sobie radę dzięki swojej osobowości	14	15,1
6.	brak dostatecznej znajomości języka	2	2,1

Oto przykładowe wypowiedzi ankietowanych, ilustrujące poszczególne kategorie:

1.

- Dziecko zna język w mowie i w piśmie.
- Mają dobrą znajomość polskiego.
- Nie widzę problemu.
- Dadzą radę☺

2.

- Edukacja w Polsce jest inna niż w USA, w USA dzieci żywo dyskutują, rozmawiają, a w Polsce jest dużo uczenia się na pamięć i trzeba być cicho, z tym moje dzieci miałyby największy problem.

3.

- Poziom pisania i czytania nie jest wystarczający do szkoły, mają poziom domowy.
- Nie znają polskiego na tyle żeby uczyć się swobodnie w kraju.

4.

- Nie znam programu polskiej szkoły na tyle żeby oceniać.
- Powiedziałbym i tak i nie (...)

6.

- Umożliwiłyby im to nie kompetencje językowe, ale predyspozycje osobowościowe (w przypadku obu – odwaga, otwartość, komunikatywność, pracowitość ...).

7.

- Bo praktycznie nie znają polskiego

5.6. Troska rodziców o rozwój językowy dzieci

Zdecydowana większość respondentów, czyli 91,3%, deklaruje dbałość o rozwój językowy swoich dzieci; nie przywiązuje do tego wagi bardzo niewielki odsetek badanych, tj. 2,1%. Pozostali nie są pewni, czy podejmowane przez nich działania mogą zostać uznane za takie przejawy.

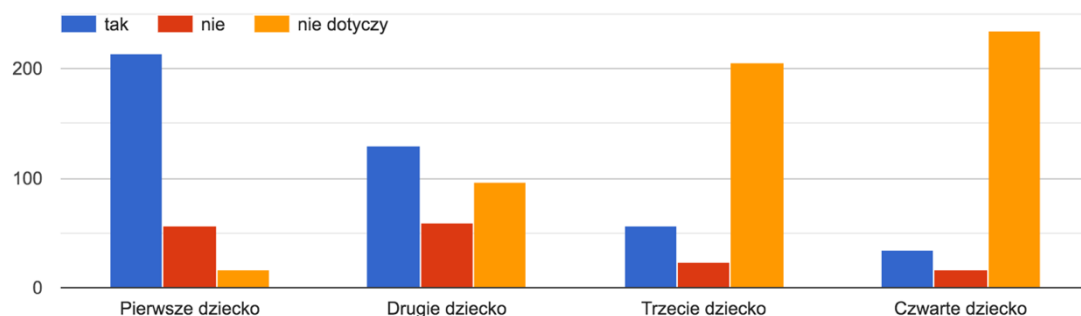
Dzieląc się swoimi przemyśleniami, respondenci, w liczbie 155, zwracali uwagę na kilka rzeczy, a wypowiedziach, które dało się skategoryzować (N = 114), najczęściej przewijały się wątki: rozmów po polsku, czytania, posyłania dzieci do polskiej szkoły (zob. tabela 17).

Tabela 17 *Działania na rzecz rozwoju językowego dzieci w polszczyźnie (N = 114)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	posługiwanie się polszczyzną w kontaktach z dziećmi	52	45,6
2.	posyłanie dzieci do polskiej szkoły	36	31,3
3.	czytanie dzieciom i z dziećmi	24	21,1
4.	zapewnianie kontaktów z rówieśnikami	2	1,8

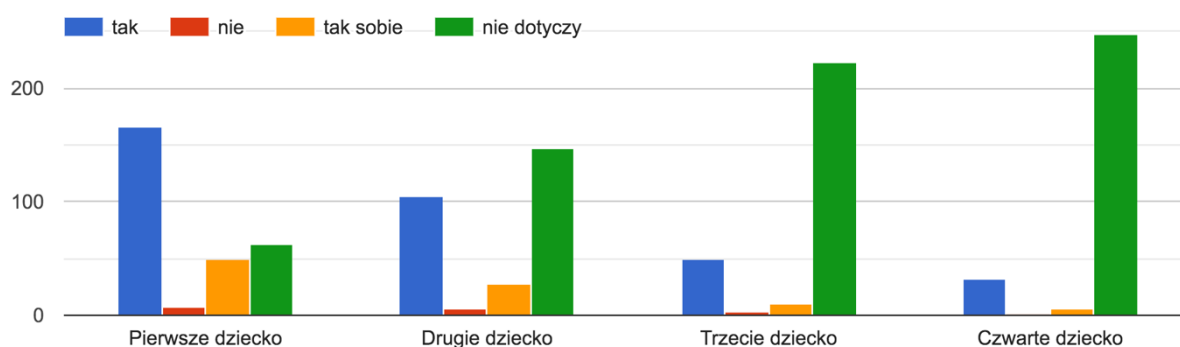
Wielu rodziców posyła swoje dzieci do polskich szkół, choć uczestnictwo w zajęciach szkolnych jako przejaw troski o rozwój języka wspomniało niewielu z nich (por. tabela 17). Chodzą tam, jak widać na wykresie 19, nie tylko pierwsze dzieci, lecz i kolejne.

Wykres 19 *Uczestnictwo dzieci w zajęciach szkoły etnicznej (N = 286)*



Na pytanie o stopień zadowolenia z chodzenia do szkoły/ uczestnictwa w zajęciach w padały na ogół pozytywne odpowiedzi (zob. wykres 20). Na przykładzie pierwszego dziecka wygląda to następująco: 166 odpowiedzi „tak”, 49 – „tak sobie”, a jedynie 8 rodziców odpowiedziało jednoznacznie „nie” (pozostali zaznaczyli opcję „nie dotyczy”).

Wykres 20 Stopień zadowolenia dzieci z uczestnictwa w zajęciach szkoły etnicznej (N = 286)



W odpowiedziach otwartych (zakwalifikowano ich 87 z 148) zaliczający się do pierwszej grupy – oprócz korzyści lingwistyczno-kulturowych – podkreślali znaczenie językowych kontaktów rówieśniczych oraz możliwość opanowania języka edukacyjnego, a także uatrakcyjnianie zajęć (zob. tabela 18, część A). Ci z grupy drugiej zwracali uwagę na niewłaściwy sposób nauczania i w takiej samej liczbie: (zbyt) wysokie lub (zbyt) niskie tempo nauczania (zob. tabela 18, część B).

Tabela 18 Powody zadowolenia/niezadowolenia dzieci z uczestnictwa w zajęciach szkoły etnicznej w opinii rodziców (N = 87)

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
----	-----------	-------------------	---

A			
1.	kontakt z rówieśnikami	20	22,9
2.	kontakt z kulturą polską	8	9,1
3.	możliwość lepszego opanowania języka, w tym sprawności czytania i pisania	7	8,0
4.	dobra i zaangażowana kadra	6	6,8
5.	kontakt z językiem w miłej atmosferze	3	3,4
6.	odmienność od szkoły kraju osiedlenia	2	2,3
B			
1.	nieodpowiednie podejście uczących/ zła metodyka nauczania	13	14,9
2.	niski poziom nauczania i nuda	10	11,5
3.	zbyt szybkie tempo nauczania/ wysoki poziom	10	11,5
4.	dodatkowa praca, zajęta sobota, nadmiar zajęć	6	6,8
5.	łączenie klas (o różnych poziomach)	2	2,3

W pozostałych odpowiedziach ankietowani odnosili się też do postawy nauczycieli, co znacząco wpływa na zadowolenie bądź jego brak z uczęszczania do polskiej placówki edukacyjnej, np.

- Podoba się dziecku program nauczania i pomoc nauczyciela w tłumaczeniu
- Uwielbiają szkole, nauczycieli i rówieśników.
- Wiele zależy od nauczyciela, u starszego dziecka motywacja jest w tym momencie słaba, choć w przeszłości były lepsze lata
- starszy nie lubi „pani” :)

Pozostałe komentarze były nie na temat lub niejasne, jak np.:

- Dostają złodycze podczas przerwy w nagrodę za sobotnia naukę
- Dzieci urodziły się w Słowenii

Rodzice starają się też, by dzieci miały jak najwięcej kontaktu z polszczyzną i deklarują, że dzieje się to w bardzo różnych sytuacjach (zob. tabela 19). W przypadku tego pytania można było zaznaczyć kilka odpowiedzi i z tej opcji skorzystała większość badanych.

Tabela 19 *Okoliczności kontaktu dzieci z językiem polskim (N = 286)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	komunikacja z rodzicem	278	97,2
2.	komunikacja z rodziną podczas pobytu w Polsce	267	93,4
3.	czytanie polskich książek	220	76,9
4.	komunikacja z rówieśnikami podczas pobytu w Polsce	214	74,8
5.	zajęcia w szkole polskiej	212	74,1
6.	komunikacja ustna z drugim rodzicem	192	67,1
7.	komunikacja z rodzeństwem	168	58,7
8.	oglądanie polskich filmów	174	60,8
9.	komunikacja z rodziną w kraju osiedlenia	111	38,8
10.	komunikacja z rówieśnikami w kraju osiedlenia	159	55,6
11.	oglądanie polskiej telewizji	144	50,3
12.	korzystanie z mediów społecznościowych	74	25,9
13.	granie w gry komputerowe	37	12,9
14.	udział w zajęciach dodatkowych	45	15,7
15.	inne	19	6,6

Prawie wszyscy rodzice deklarują, że jeżdżą z dziećmi do Polski (93,7%). Z odpowiedzi respondentów, którzy odpowiedzieli na pytanie o częstość i okoliczności wyjazdów (235 osób) wynika, że niemal 82% odwiedza kraj minimum raz w roku, a niektórzy nawet kilka razy w roku (zob. tabela 20). Okazją do pobytów w Polsce, które trwają z reguły przynajmniej dwa lub trzy tygodnie, są najczęściej święta i wakacje.

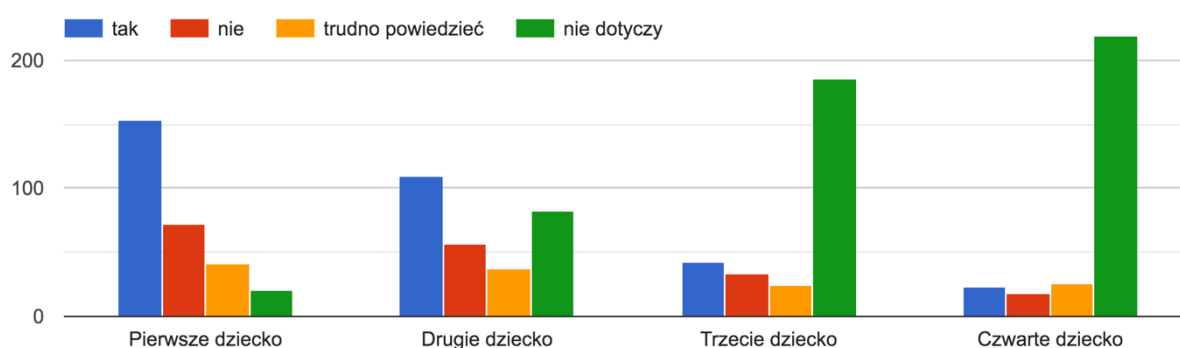
Tabela 20 Częstość wyjazdów do Polski (N = 235)

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	kilka razy w roku	117	47,7
2.	minimum raz w roku	84	34,2
3.	bardzo rzadko	17	7,2
4.	co 2-3 lata	15	6,4
5.	co 4 lata i rzadziej	1	0,4

6.	nigdy	1	0,4
----	-------	---	-----

Zapytani o to, czy wyjazdy do Polski wpływają na polszczyznę dzieci rodzice w większości przypadków odpowiedzieli twierdząco (zob. wykres 21). Widać jednak wyraźnie, iż zmiany można obserwować przede wszystkim u pierwszych i drugich dzieci. U młodszego potomstwa wartości liczbowe odpowiedzi TAK i NIE są już zbliżone.

Wykres 21 *Zmiany w polszczyźnie dzieci pod wpływem pobytu w Polsce (N = 286)*



W odpowiedziach otwartych (udzieliły ich 142 osoby, z których ze względu na rozmijanie się z sednem analizowanej kwestii uwzględniono 102) respondenci zwracali uwagę przede wszystkim na znaczny przyrost słownictwa oraz większą płynność i poprawność wypowiedzi (zob. tabela 21, część A). Część badanych nie zaobserwowała zmian zaznaczając, iż jest to spowodowane bardzo dobrą znajomością języka dzieci lub podkreślając, że pobyty w Polsce mają krótkotrwały wpływ na lepszą jakość ich polszczyzny (zob. tabela 21, część B). Tylko jedna osoba odnotowała wpływ 'odwrotny', a mianowicie przeniesienie do języka kraju osiedlenia akcentu inicjalnego, charakterystycznego dla gwary góralskiej.

Tabela 21 *Polszczyzna dzieci a pobyt w Polsce (N = 102)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
A			
1.	wzbogacanie słownictwa	39	38,2

2.	lepszą ogólną sprawność językowa	19	18,6
3.	większa płynność i poprawność w posługiwaniu się polskim	17	16,6
4.	lepsze rozumienie wypowiedzi innych	2	1,9
B			
1.	niezauważalne zmiany lub ich brak	22	21,7
2.	zmiany o charakterze czasowym	2	1,9
3.	wpływ polszczyzny na język kraju osiedlenia	1	1,0

5.7. Znajomość zagadnienia dwujęzyczności przez respondentów

Respondenci zostali zapytani o to, czy spotkali się z pojęciem dwujęzyczności, oraz o to, jak je rozumieją. Chętnie dzielili się swoimi refleksjami (N = 206), choć ich rzetelna klasyfikacja okazała się pewnym wyzwaniem. Udzielone odpowiedzi w 59 przypadkach były bowiem niedoprecyzowane, lakoniczne (jedynie „tak” napisało 25 osób), treściowo puste, błędne lub niejasne, co pokazują wypowiedzi przytoczone poniżej:

- Tak. Dwujęzyczność to rozumienie i wyrażanie świata z różnych od siebie perspektyw.
- Tak spotkałam się. Uważam że to jest duża zaletą naszych dzieci.
- Dwa języki pomieszane w głowie dziecka i naturalne dla niego.
- Tak. Mam dwujęzyczne córki i dbam by tę dwujęzyczność rozwijać dalej.
- Tak spotykam, dzieci wychowywane sa w 2 językach.
- Sama jestem czworojęzyczna od dziecka
- Tak, organizuję takie zajęcia dla dzieci w polskiej szkole.
- 2 języki jeden w lewym bucie drugi w prawym

W kategoryzacji uwzględniono więc 147 głosów (N = 147) podzielonych na 4 grupy (G) (zob. tabela 22).

Tabela 22 *Rozumienie zagadnienia dwujęzyczności przez respondentów (N = 147)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
1.	[płynne / biegle / swobodne] posługiwanie się dwoma językami / komunikacja w dwóch językach / znajomość dwu języków	107	72,7
2.	posługiwanie się dwoma językami w mowie	29	19,7
3.	komunikowanie się ustne i pisemne [we wszystkich sprawnościach językowych]	9	6,1
4.	nieznajomość terminu	2	1,4

W 107 odpowiedziach (G1), dominowało przekonanie, iż dwujęzyczność to bardzo dobra znajomość dwóch języków, określana także przez 29 osób (G2) posługiwaniem się dwoma językami w mowie. Co ciekawe, łącznie 50 respondentów (34 osoby w G1 oraz 16 w G2) odniosło pojęcie dwujęzyczności tylko do dzieci / dziecka / „od urodzenia”. W 14 wypowiedziach (9 w G1 i 5 w G2) pojawiło się natomiast nawiązanie do wielojęzyczności: „w dwóch i więcej językach”, „co najmniej w dwu językach” – czasem wprost nazwaną trójjęzycznością / czwórajęzycznością. We wszystkich odpowiedziach obu grup w sumie 3 razy podniesiono kwestię dwukulturowości, a 2 razy podkreślono umiejętność myślenia w obu językach. W 9 przypadkach (G3) uznano, że bilingwizm polega na posługiwaniu się dwoma językami we wszystkich sprawnościach językowych. Nieznajomością terminu (G4) wykazały się tylko 2 osoby.

Większość z G1 podała zwięzłą definicję lub wyjaśniła swoje rozumienie terminu w sposób opisowy, ale niektórzy uważają, że skoro dziecko chodzi do szkoły polskiej i kraju osiedlenia lub ma matkę Polską i ojca nie-Polaka, jest dwujęzyczne.

5.8. Rady respondentów dla potencjalnych/innych migrantów

Poproszeni o udzielenie potencjalnym/ przyszłym migrantom rad, dzięki którym łatwiej byłoby im zachować polskość i przekazać ją dzieciom, wszyscy badani zrobili to niezwykle chętnie. Było to jedyne pytanie otwarte, na które wszyscy udzielili odpowiedzi. Skategoryzowano jednak ich część (N = 266), gdyż wiele rozmijało się z tematem. Najwięcej głosów oddano na codzienne używanie języka polskiego oraz czytanie dzieciom i z dziećmi, a także posyłanie ich do polskiej szkoły (zob. tabela 23).

Tabela 23 *Wskazówki i rady udzielone przez respondentów osobom planującym wyjazd zagranicę (N = 266)*

LP	KATEGORIA	LICZBA ODPOWIEDZI	%
A KATEGORIE DOMINUJĄCE			
1.	codzienne używanie języka polskiego	145	54,5
2.	zapisanie dzieci do szkoły polskiej	34	12,7
3.	czytanie po polsku dzieciom i z dziećmi	21	7,8
B NIELICZNE WSKAZANIA			
1.	pobyty w Polsce, więcej kontaktu z Polską	8	5,4
2.	włączanie się w aktywności związane z Polską i językiem polskim	6	2,2
3.	kontakt z innymi osobami polskojęzycznymi	3	1,1
4.	zapewnienie dzieciom kontaktu z polskojęzycznymi rówieśnikami	3	1,1
5.	stawianie na dwujęzyczność	2	0,7

6.	integracja ze społecznością kraju osiedlenia wraz z kultywowaniem języka polskiego oraz kultury polskiej	2	0,7
10.	wymaganie od dzieci posługiwania się polskim	1	0,4
11.	opanowanie języka kraju osiedlenia	1	0,4
12.	pokazanie dzieciom, jakie są ich korzenie, przekazanie kultury	1	0,4
C INNE			
1.	uchylenie się od odpowiedzi (np. stwierdzenie: „nie mam żadnych rad”)	19	7,1
2.	radę ogólną	15	5,6
3.	inne	6	2,2

Oto kilka wypowiedzi ankietowanych ilustrujących ich refleksje:

- Mówcie po polsku kiedy chcecie i możecie ale nie zamykajcie się tylko w polskich grupkach. Integrując się ze społeczeństwem w kraju osiedlenia i bądźcie tolerancyjni jeśli tego samego oczekujecie. Dwujęzyczność jest super 😊
- Warto uczyć dzieci języka polskiego i kultury naszego kraju, starać się, żeby miały z nim stały kontakt, nawet jeśli to wymaga od nas więcej pracy i poświęcenia, szczególnie jak są małe, co im przychodzi łatwiej niż jak są większe i dokłada się im dodatkowa nauka ;) potrzebna jest wytrwałość... ja na przykład kupuję książki związane z pasją, sportem, hobby dziecka, ulubionym bohaterem, wtedy łatwiej zachęcić do czytania po polsku:) w przyszłości będzie nam za to wdzięczna:) pozwala to też otworzyć się dziecku na różne kultury:)
- Trzeba pokazać dzieciom, że język polski jest bardzo wartościowy (np. kontakt z rodziną). Dzieci widzą jak rodzice się komunikują i jeśli rodzice oczekują od dzieci mówienia po polsku ale sami tego nie robią, to dzieci też nie będą mówiły po polsku. Zachowanie języka polskiego za granicą to ciężka praca dla dzieci i rodziców.
- Najważniejsza jest postawa rodziców, jeśli oni będą pielęgnować język polski i tradycje i kulturę polską to będzie najlepszym przykładem dla swoich dzieci.
- Drogi rodzicu, czytaj po polsku razem z dzieckiem. Czytaj dziecku wszystko, co lubi, nawet jeśli będą to kryminały albo horrory. To sprawi, że dziecko poszerzy zasób słów, a tym samym łatwiej nauczy się również drugiego języka. To was również zbliży, stworzy okazję do przeżycia tysiąca momentów bliskości. Prawdopodobnie przyjdzie taki dzień, gdy twoje dziecko poczuje się zawstydzone przed rówieśnikami, że mówisz do niego w innym języku. Powiedz mu wtedy, że dwujęzyczność to powód do dumy oraz wielki plus przy starcie w życie zawodowe. Z drugim językiem jest się przecież mile widzianym w wielu zawodach. Co do kultury - nie wciskaj niczego na siłę. Wszystko, co ważne w życiu twojego dziecka (o ile dziś jest małe), stanie się w nowym kraju. Pierwsza przyjaźń, pierwsza szkoła, pierwsza miłość. Możliwe, że twoje dziecko będzie się czuło bardziej związane z nowym niż ze starym krajem. Jeśli chcesz, by szanowało stary kraj, pokaż mu, co tam jest godne podziwu i szacunku.
- nie przestawaj mówić do dziecka po polsku, stwarzaj jak najwięcej kontaktu do swobodnego używania języka polskiego z rówieśnikami, zapewniaj atrakcyjny dla dziecka kontakt z kulturą i tradycją polską

Tylko jeden badany napisał, że nie widzi ani sensu, ani potrzeby przekazywania języka i kultury dzieciom.



OŚRODEK DOSKONALENIA
NAUCZYCIELI
STOWARZYSZENIA „WSPÓLNOTA POLSKA”
UCZYMY, JAK UCZYĆ



UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

5.9. Uwagi respondentów

Niektórzy respondenci podzielili się uwagami na temat samej ankiety. Najczęściej życzyli zespołowi badawczemu powodzenia, podkreślając jednocześnie, że wypełnienie kwestionariusza zmusiło ich do refleksji nad językowo-kulturowym wychowaniem dzieci oraz transmisją polskości. Pojawiły się też prośby o upublicznienie wyników, dlatego też link do raportu z badania zostanie zamieszczony na tych samych platformach, z których rekrutowali się nasi badani.

PODSUMOWANIE

Projekt *Rodzinna polityka językowa wobec polszczyzny na obczyźnie* objął stosunkowo dużą grupę badawczą, mimo trudności w rekrutacji respondentów. Nie udało się zebrać populacji reprezentatywnej, ponieważ do badania zgłosili się chętni o określonej specyfice: przeważającą większość stanowią wykształcone kobiety w średnim wieku, przebywające poza Polską ponad 12 lat (lub między 9 a 12 lat), osiadłe w Europie (najwięcej w Norwegii) lub na innych kontynentach (najwięcej w USA), mające mężów/ partnerów Polaków i (średnio) dwoje dzieci. Osoby te w przewadze deklarują podejmowanie rozmaitych działań na rzecz transmisji polskości, a ponad połowa – czynne uczestnictwo w życiu własnej społeczności etnicznej. Twierdzą, że starają się zachowywać polskie zwyczaje, a także jak najczęściej odwiedzać Polskę. Jest to zatem populacja ‘ponadprzeciętna’, która – choć niereprezentatywna – stanowi doskonały punkt odniesienia dla analiz i prognoz dotyczących efektywności transmisji języka. Ich status edukacyjny może być bowiem języczkiem u wagi w ocenie stanu posiadanej przez emigrantów wiedzy w kwestii zachowania polskości na obczyźnie oraz możliwych/ rzeczywistych działań.

Szczególną uwagę w przeprowadzonych badaniach zwrócono na politykę językową prowadzoną w rodzinie. Jakie kroki podejmują dorośli, aby przekazać swoim dzieciom polszczyznę, która jest dla nich kodem odziedziczonym? Jak dbają o język? Co robią w kwestii zachowania własnej kultury? Z udzielonych odpowiedzi wynika, iż dla większości najważniejsze dla transmisji języka jest codzienne porozumiewanie się za jego pomocą w obrębie rodziny. Nie ulega wątpliwości, że jest to warunek podstawowy, niemniej jednak niewystarczający. Domowa komunikacja ma bowiem swoje ograniczenia – odbywa się

wyłącznie w sferze prywatnej, dotyczy więc ograniczonych i powtarzających się tematów¹¹. Ponadto opiera się na prostych przekazach tak słownikowo, jak i gramatycznie. Niewielu rodziców zdaje sobie z tego sprawę, że język w pełni rozwija się dzięki nauce w szkole. Tam dzieci uczą się czytać i pisać oraz poznają standardową odmianę polszczyzny, którą mogą porozumiewać się wszyscy Polacy. Jest to o tyle istotne, że kod używany przez emigrantów stopniowo się przeobraża, ulegając wpływom języka lokalnego, w którym są zanurzeni. Tylko część osób zdaje sobie sprawę z tego, że ich polszczyzna zmieniła się, a nawet pogorszyła, ale nie uświadamiają sobie, że brak dbałości o jej jakość ma negatywny wpływ na poziom komunikacji w rodzinie. Respondenci nie wiedzą, jak wielkie różnice występują między językiem codziennym i edukacyjnym i dość optymistycznie sądzą, że ich dzieci poradziłyby sobie szkole w Polsce. Brak rozeznania w tej kwestii może mieć poważne konsekwencje dla uczniów w razie reemigracji. Ubogi zasób słów zmusza bowiem dzieci do przełączania kodów, a w konsekwencji – do wycofywania się z języka mniejszościowego (tu: polskiego), gdyż nie są w stanie swobodnie opowiadać o otaczającym ich świecie, swoich emocjach ani uczuciach.

Pozyskane w projekcie dane umożliwiły przygotowanie *Vademecum dla rodziców dzieci z doświadczeniem migracji*. Poradnik ten stanowi wybór najważniejszych informacji dotyczących kultywowania polskości zagranicą, a także rad i sugestii dotyczyć *Vademecum dla rodziców dzieci z doświadczeniem migracji*. Poradnik ten stanowi wybór najważniejszych informacji o możliwych sposobach kultywowania polskości zagranicą; zawiera też rady i sugestie dotyczące działań na jego rzecz. W popularyzację tego opracowania powinny włączyć się wszystkie agendy rządowe, organizacje oraz instytucje działające na rzecz oświaty polonijnej i Polonii.

Na zakończenie należy dodać, że zgromadzony (obszerny) materiał jest obecnie przedmiotem opracowań naukowych zespołu badawczego, ale może stać się źródłem inspiracji dla socjologów, kulturoznawców i glottodydaktyków.

¹¹ Zakres komunikacji domowej jest zazwyczaj stosunkowo wąski: rozmawiamy o szkole, o pracy („jak było w szkole?”, „jak tam w pracy?”), o tym, jaka jest pogoda, co jemy, gdzie pójdziemy, jakie zakupy zrobimy, gdzie pojedziemy na wycieczkę.